

Azad Müzəffəri

Zahid Saritorpaq nəsrə poeziya körpüsündən adlayan qələm əhlindədir. Moskvada M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunda aldığı yüksək təhsil, Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzində və çalışdığı müxtəlif kütləvi informasiya vasitələrində qazandığı zəngin təcrübə, yetkin həyat dərsləri yaradıcılığında hərtərəfli karına gəlir. Ələlxüsus da gecəli-gündüzlü gərgin zəhmət tələb edən tərcümə işi onun püxtələşməsində, indiki yüksək sənətkarlıq səviyyəsinə çatmasında həlledici rol oynayıb. Elə, min bir zəhmət hesabına araya-ərsəyə gətirdiyi "Dərdin sarı çəpkəni" kitabındakı magik realizm üslubunda üç romanında da dünyanın say-seçmə yazıçılarının əsərlərinin tərcüməsi zamanı qazandığı mükəmməl təcrübənin izləri aydın görünməkdədir.

Kiçik yaşlı nəvələrimin səngimək bilməyən bəstələrinin sədaları altında qələmə aldığım bu yazıda Zahid Saritorpağın "Dərdin sarı çəpkəni", "Kül" və "Qarğa marşrutu" romanları haqqında düşüncələrimi bölüşməyə cəhd edəcəm. Hər üç romanda müəllif və ya üçüncü şəxsin dilindən, eləcə də, daxili monoloqlardan qaynaqlanan təhkiyə bu əsərlərin oxunaqlığına geniş imkanlar açır. Müəllif son bir neçə il ərzində qələmə aldığı həmin romanları ilə magik realizm üslubunun incəliklərinə dərinlən yiyələndiyini, ölkəmizdə bu səpgidə nəsr əsərləri yaradan tək-tək sənətkarlardan biri olduğunu reallıqda sübuta yetirib. Bu əsərlər dərin oxucuya hesablanıb, kompleks yaşama tələb edir.

"Dərdin sarı çəpkəni" kitabının elə ilk səhifələrindən bəşəri mahiyyət kəsb edən irfan işığına bələnirsən, reallığa tuşlanan mistik güzgüdə həqiqət axtarışı səni cənginə alır. Mətləbə qətrə-qətrə yaxınlaşırsan.

Eyni qələmin məhsulu olan romanların ruhu və təhkiyəsi oxşardır. Sosial-ic-

timai mahiyyət daşıyan bu əsərlər bomboz həyata qarşı hayqırtı xarakteri daşıyır.

Bu məqamda "Dərdin sarı çəpkəni" romanından dünyanı yalnız sarı rəngdə görmək kimi nadir xəstəliyə düşər olan Buludun kolxoz sədri Baləminin inəyinin itməsi, böyüklü-küçüklü bütün kənd əhlinin həmin inəyin axtarışına qalxması və Musa müəllimin etirafı səhnəsini xatırlamasına diqqət kəsilek... "Ay Allah, sənə yalvarıram, məni Baləminin inəyinə döndər!.." Arvadı Tamam xala eşidir, "bıy" deyib soruşanda ki, əşi, niyə elə deyirsən? Qayıdıb nə desə yaxşıdır? Deyir ki, camaatımız bəlkə kənddə məni də o inək kimi bir itirib-axtarardı, bəlkə mənə də o inəkcən bir xətir-hörmət qoyardı... Müəllim olmaqdan kolxoz sədrinin inəyi olmaq yaxşıdı bu zamanada, arvad! Görürsən, camaat sədrin inəyindən ötrü nə həşirdədi? Bu camaatçın sədrin inəyi müəllimdən min pay yaxşıdı.

Müəllifin sözlə davranma məharəti həsəd doğurur. Əsərlərdəki yazıçının həm şairliyindən qaynaqlanan, həm də magik realizmə mənsub poeziya abı-havası da hərtərəfli hazırlıqlı oxucunun diqqətindən yayınmır.

Magik realizm üslubuna xas miflər, rəmzlər, hüduzsuz fantaziya, ruhun sərhədsiz cövlan etməsi, möcüzələr, uydurma xəstəliklər, yumor, metaforalar, ağlasığmaz yuxular, folklor nümunələri, əfsanələr, deyimlər, sayagəlməz emosiyalar, intim səhnələr, yeri gəldikcə zamanın şüurlu şəkildə təhrif olunması, insanın daxili çırpıntılarının ara verməməsi və bu qəbildən digər elementlər "Dərdin sarı çəpkəni", "Kül" və "Qarğa marşrutu" romanlarını əzəmətə gətirir. Həmin əsərlər boyunca obrazların bir-birinə "qənim kəsilməsi" oxunaqlığa əlavə çalar qatır.

Bu baxımdan Zahid Saritorpağın dünyəvi ədəbiyyatına məxsus vampirə bənzər obraz üzərində qələmə aldığı "Qarğa marşrutu" romanı Azərbaycan ədəbiyyatında bir yenilikdir. Bizim ədəbiyyatımız

üçün xarakterik olmayan Nihat obrazı özünəməxsusdur. Ta körpəlikdən iki köpek diş sızıldayan, qana susayan Nihat obrazı vasitəsilə əslində müəllif günümüzün bir sıra reallıqlarına, bizim millətə yaraşmayan xüsusiyyətlərə qəti etirazını bildirir və bununla bağlı millətimizi reallığın gözünə dik baxmağa çağırır. Müəllif bu həqiqətləri yenə də magik realizm üslubuna xas mifik obrazlar xəttilə dilə gətirir... Qoca suyun üzüylə səssiz-səmirsiz, xırdaca addımlarla gedirdi. Ardıyca sular qırçın-qırçın ləpələnirdi...

- Nooldu? Gəlsənə!..(Nihata kitabən)- O, beş-altı addım da atıb, mənə sarı səsləndi.

Yerimə mıxlanıb qalmışdım. Nə baş verdiyini anlaya bilmirdim. Özümü toparlayıb birçə onu deyə bildim:

- Yox...

- Gəl!.. Gəl, qorxma. Gəl, canın qurtarsın o zülümlərdən... Səni qan yox, su xilas eləyəcək. Axmaqlıq eləmə! Gəl!

- Yox!..

Bu romanlarda çox böyük mətləblər ustalıqla qələmə alınıb. "Dərdin sarı çəpkəni" əsərinin sonluğunda baş qəhrəman Buludun dilindən səslənən bir hissəyə diqqət yetirək... O(Buludun mərhum həyat yoldaşı Şəfiqə), əlimdən yapışıb bir göz qırpımında məni azman bir qayalıqın yalçın sıldırımına gətirdi. Buradan baxanda bütün Keçiqrıran dərəsi görünürdü. Dərənin içi ağa bürünmüş insanlarla doluydu. Onlar sıx-sıx bir-birlərinə söykənmişdilər. Burada insanlar ağac yerinə, kol yerinə bir-birinə qısılmışdılar.

- Onlar ki kəfənə bürünüblər, ay Şəfiş, ağappaq kəfənə...

- Onlar kəfənlə ağ günə çıxıblar, Bulud. Bəs sən bilmirsən ki, Keçiqranda ağ günə çıxmağın yolu ancaq kəfənə bürünməkdən keçir? Gəl gedək...

Hər üç romanda müxtəlif elementlərin həddən ziyadə bolluğu, hətta, ilk baxışdan müəyyən məqamlarda bir-birini "döyməsi" bəzən nisbətən az hazırlıqlı və ya magik realizmin tələblərindən dolğun xəbərdar olmayan oxucuda çaşqın-

lıq da yarada bilər. Əslində, məhz qarşıma qarşıqlıq - xaos magik realizmin mayasını təşkil edir. Təbii ki, bu xaos müəllif tərəfindən kompozisiya və süjet xətti peşəkarcasına nizamlanıqda, başlıca mətləbin dolğun çatdırılmasına xidmət etdikdə özünü doğruldur. Kontraslar aləmindən, fundamental fəlsəfi yüklü həqiqət axtarışından qopa bilməyən oxucu bir-birini tamamlayan, üzvi şəkildə uzlaşdırılan global və məişət problemləri, bəşər övladının səngimək bilməyən daxili çırpıntıları ilə yüklənmiş əsərlərin tamamında magik realizmə xas açıq sonluqla üz-üzə qalır. Reallıq, fantaziya, uydurma, gündəlik həyat, möcüzə və müəllifin saysız-hesabsız digər tapıntılarından baş açmaq və məntiqi qənaətə gəlmək oxucunun ixtiyarına buraxılır. Oxucudan asılı olaraq bu qənaətlərin alternativ xarakter daşması da istisna edilmir. Elə götürək, baş qəhrəman Tağının şəxsində ölkəmizdə keçid dövrünə kompleks baxış xarakteri daşıyan "Kül" romanının sonluğuna ayaq verən bir parçanı... Mən(Tağı) gözlerimi bərk-bərk yumdum, sandım ki, qurtuldum bu zillətdən.

Daun(mifik obraz) mikrofonu əlinə alıb sakit tərzdə dilləndi:

- Hamınız gördünüz. Milçək külün gücünə komadan ayıldı və uçub getdi... Bir daha deyirəm: sevgisizlikdən sizin hamınız - ölünüz də, diriniz də bu gündədi. Həyatın içində də, astar üzündə də suda boğulmuş milçək kimi komadasınız! Təpənizə kül olmayana qədər ayrılmayacaqsız!... Bunu sizə mən deyirəm, mən! Gerisini özünüz bilərsiz... Yadinızda saxlayın, kim olursuzsa, olun, - qurtuluşunuz təpənizə olacaq küldədi!.. Vəssalam!..

Zahid Saritorpaq olduqca maraqlı süjet xəttilə seçilən, bəşəri mətləblərlə yüklədiyi əsərlərində oxucunun ruhunun cilovunu əldə məharətlə saxlayır. O, oxucunu böyük peşəkarlıqla intizarda qoyur, özünün həyatdan görüb-götürdüklerini, ümummilli istək və arzularını fərdiləşdirərək rəvan şəkildə sıralayır.

Onun dedikləri nəfsin tərkindən enməyən həyatın içindən gələn ündür. Bu baxımdan müəllifin müşahidəsinin dərinliyi və əhatəliliyi, zəkasının yetkinliyi, bədii təxəyyülünün sərhəd tanımaması diqqətdən yayınmır. "Dərdin sarı çəpkəni" kitabındakı romanlar müəllifin kəndəkəsəyə, əcdadlarımızdan bizə ərnağan qalan adət-ənənələrimizə, zəngin, təkrarsız mədəniyyətimizə dərinlən beləd olmasına dəlalət edir. Sevginin öləzidiyi 21-ci əsrə, insanların cılızlaşmasına qarşı səsinə ucaldan yazıçı vaxtilə ilk istəkli Kəbirədən ötrü damarlarını belə doğrayan Tağı obrazının təmsalində("Kül"romanı) sevgidən yoğrulmuş Azərbaycan türklərinin bomboz, sarıya çalan həyata layiq olmadığına önə çəkir. Təbii ki, yaradıcılıq daim axtarış, daha da püxtələşmə naminə öz üzərində mütəmadi çalışması tələb edir. Həmin baxımdan Zahid Saritorpağın mənəvi dünyasından pərvazlanan romanlarında sıx-sıx yer alan aşırı dialektizmlərə münasibət birmənalı deyil. Bu da təbii qarşılanmalıdır. Di gəl, digər tərəfdən bu da müəllifin haqqıdır, onun yazı üslubudur. Zənnimcə, eyni obrazların dilindən səslənən ölkəmizin müxtəlif bölgələrinə məxsus məhəlli ləhcələrə dair dialektizmlərlə yazıçı əsərlərində önə çəkdiyi fundamental yüklü problemlərə məhz milli müstəvidə yanaşdığını qabartmaq istəyir.

Bir faktı da xüsusi vurğulamağına dəyər. Zahid Saritorpağın da "Dərdin sarı çəpkəni" kitabından görüldüyü kimi, son dövrlərdə respublikamızda çapdan çıxan kitabların əksəriyyətinə redaktə işi arzuolunan səviyyədə deyil, ələlxüsus da, sözlərin düzgün yazılışı və durğu işarələri ilə bağlı xeyli problem var. Ümumilikdə, "Dərdin sarı çəpkəni" kitabındakı romanlar sözün böyük mənasında son dövrlərdə Azərbaycan ədəbiyyatı xəzinəsinə daxil olan say-seçmə əsərlər sırasındadır. Müəllifə bu şərəfli missiyanı uğurla davam etdirmək diləyi ilə...